

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Godišnjak 45: Godišnjak/Jahrbuch

Govedarica, Blagoje

2016

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/d86ecfe3-1150-4d15-9c3b-5d702643190c>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

Keramika iz Iznika s Dobora

Aleksandar Jašarević
Doboj

Abstract: Faience represent the most famous kind of ceramics that was produced in the Ottoman Empire. During the period of Ottoman rule in Bosnia, faience or porcelain, along with other luxury items for household equipment, found their place in the inventory of the rich beys and merchant families. Findings from Iznik ceramics testify the intensive trade or, rather, ramified retail networks of the 16th century in the Balkans. Of the total ceramic inventory that was found at the site, five vessels belong to the findings of oriental ceramic workshops. Typologically, among the findings of ceramics from Iznik, occur jars, lids and bowls. Although some of the material could come as a gift, diversity in style tells us a lot about the needs, tastes and aesthetic criteria of several generations of the wealthy family from Dobor.

Key words: ceramics, Iznik, Dobor, Dubrovnik, Baba Nakkaş style, blue-and-white style, polychrome style

Uvod

Studije o postsrednjovjekovnoj materijalnoj kulturi u Bosni i Hercegovini nisu brojne, a broj istraživača koji se bavio ovom temom je mali. Odnos prema osmanskome naslijeđu u arheološkim krugovima kroz čitavu istoriju discipline uglavnom je bio marginalizovan. Materijal iz osmanskog perioda posmatran je kao dio post-srednjovjekovnog civilizacijskog kruga koji nikad nije budio posebnu pažnju kod istraživača,¹ pa stoga i ne iznenađuje činjenica da danas nemamo posebne studije ni rasprave koje se bave arheološkim materijalom iz osmanskog perioda na području BiH. Kulturni slojevi nikad nisu publikovani kao zasebne arheološke cjeline, kao ni materijal koji je pronađen u njima. Metodološki je njihovo istraživanje na prostorima srednjovjekovnih gradova i tvrđava dosta upitno, posebno ako se radi o višeslojnim lokalitetima gdje su pa-

žnju istraživača po pravilu privlačili stariji kulturni slojevi. Uprkos tome, osmanska kultura, pa i ona materijalna kulturna baština, ostavila je neizbrisiv trag i postala dio kolektivnog kulturnog identiteta Bosne i Hercegovine.

Direktno svjedočanstvo o upotrebi orijentalne keramike u Bosni potvrđeno je tokom arheoloških iskopavanja doboorske tvrđave. Riječ je o luksuznoj glaziranoj osmanskoj keramici iz Iznika. Ulomci keramike iz Iznika pronađeni su u nasipnim slojevima velike kule C², dok je jedan fragment zdjele pronađen prilikom probnih arheoloških istraživanja 1961. u centralnom dvorištu glavnog tvrđavskog jezgra.³ Prvobitni nalazi iz kule C pogrešno su pripisani majolici plavog stila i datovani u pozni srednji vijek⁴.

Srednjovjekovni Dobor, poznat još i kao Dobor-kula i Gradina-Dobor, uzdiže se na blagoj, ali dominantnoj kosi iznad lijeve obale Bosne kod Modriče. Zauzima jedan od najpovoljnijih

¹ Osmanska arheologija nije se razvila kao posebna disciplina jer nije posmatrana kroz prizmu tzv. nacionalne srednjovjekovne arheologije ili arheologije naroda na prostoru Jugoslavije, već se prema materijalnim ostacima iz ovoga perioda odnosilo isključivo u kontekstu etnologije ili stvari koje pripadaju periodu okupacije ili, u najboljem slučaju, stvari koje su poznate kroz brojne pisane izvore pa nije bilo potrebe da se problematizuju i kroz arheološki kontekst.

² Bojanovski 1981, 16; Јашаревић 2015, 38.

³ Rezultati arheoloških istraživanja nisu publikovani.

⁴ Najobimnija arheološka istraživanja na Doboru vršio je I. Bojanovski u periodu 1969–1973. (Bojanovski 1981, 16). Stratigrafija i arheološki kontekst ovih nalaza nisu poznati. Arheološki materijal nije izdvajan po kulturnim slojevima ili cjelinama, a jedini način datovanja je putem stilsko-tipološke klasifikacije.

položaja od svih srednjovjekovnih bosanskih gradova i kao takav često je bio poprište važnih historijskih događaja. Ono u čemu leži značaj Dobora jest njegova jedinstvena arhitektura kroz koju je očuvan karakterističan izgled srednjovjekovnog utvrđenja 14-15. vijeka. Zahvaljujući činjenici da su nakon osmanskih osvajanja ovaj grad mimoišli krupniji ratni događaji i što nije korišten, Dobor nije bio znatnije pregrađivan pa je tako izbjegao sudbinu drugih tvrđava koje su pretvorene u jake artiljerijske utvrde. Grad je napušten 1716. tokom austrijsko-turskog rata.⁵ O osmanskoj upravi na Doboru sačuvano je malo pisanih izvora, ali s arheoloških istraživanja potiče veliki broj materijala 16-17. vijeka koji govori o aktivnom i dinamičnom životu na tvrđavi. Poslije pada bosanskog kraljevstva Dobor je dijelio sudbinu ostalih gradova koje je kralj Matija Korvin organizovao u Srebreničku banovinu. Kao posljednje hrišćansko uporište u Bosni, Dobor je 1536. osvojio Husrev-beg, a već naredne godine spominje se stalna osmanska posada.⁶

Porijeklo i stil izničke keramike

Iznička keramika pripada tradicionalnoj islamskoj keramičkoj produkciji. Iako su svi aspekti njezine izrade prisutni u islamskom svijetu puno prije 15. vijeka, iznička keramika tehnološki se razlikuje od srodne islamske keramike⁷. Iznik je grad koji se nalazi na istoimenom jezeru, stotinjak kilometara jugoistočno od Istanbula, na glavnim trgovačkim pravcima unutar Anatolije. Njegova pozicija zasigurno je uticala na razvoj i širenje keramičarske proizvodnje. Grad također baštini bogatu antičku i vizantijsku tradiciju kao trgovački i zanatski grad. Od 1331. grad postaje dio Osmanske države. U početku je zadržao tradiciju trgovačke sredine, ali već početkom 15. vijeka tu ulogu preuzima obližnji grad Bursa.⁸ Tokom istog perioda počinje da igra važnu ulogu u keramičarskoj produkciji. Rana iznička produkcija još uvijek nije dovoljno poznata, ali najvjerojatnije počinje pod uticajem i patronstvom sultana Mehmeda II i to isključivo za dvorske potrebe.

⁵ Bojanovski 1981, 11; Truhelka 1904, 74; Kreševljaković 1953, 21; Јашаревић 2015, 33-34.

⁶ Šabanović 1982, 58, 179; Јашаревић 2015, 49.

⁷ Milošević / Topić 2010, 151.

⁸ Stanley 2011, 123; Carswell 2006, 28-30;

Dotok kineskog porcelana bio je ograničen s obzirom na to da je glavna trgovačka ruta išla preko Indijskog okeana i Egipta, koji je predstavljao glavno ishodište kineske robe. U tom periodu u Egiptu su na vlasti Memluci, tako da se Mehmed II morao okrenuti angažovanju lokalnih majstora za proizvodnju porcelanskih pločica. Keramika proizvedena u Izniku za Mehmeda II nije bila samo kopija kineskog plavo-bijelog porcelana, ona je bila kobaltno bojena na bijeloj pozadini, ali je njen glavni dizajn zasnovan na dizajnu koji se koristio na predmetima od srebra na otomanskom dvoru, kao što ih je pratio i njihov oblik.⁹

Kad je riječ o kvalitetu materijala od kojih je izrađena, keramika iz Iznika svakako nadmašuje onu iz drugih keramičarskih centara na Orijentu u tom periodu. Osnovu izničke produkcije predstavlja upotreba vještačkih primjesa zvanih *fritware*.¹⁰ Kvarcno tijelo je fine teksture, ima manje željeza i bijelo je nakon pečenja. Vrlo fina tekstura, nizak udio željeza i kvarcne glinene mješavine upotrijebljene za engobu, stvorili su odličnu podlogu za slikanu dekoraciju. Dekoracija je rađena u svijetlim pigmentima apliciranim ispod transparentne olovno-alkalne glazure.¹¹ Bilo je ekonomičnije napraviti takav premaz negoli cijelo keramičko tijelo. Uprkos visokom nivou kvarca, prateći nizak udio željeza davao je keramičkom tijelu smeđu boju. Da bi se stvorila bijela pozadina za bojenje, keramičko tijelo bilo je prekrivano tankim slojem engobe, koja se također, kao i keramičko tijelo, sastojala od bijele gline, stakla i kvarca, s tim da su iz sastojaka uklonjene željezne nečistoće. Tako je stvorena glatka bijela površina koja je bila dobra podloga za glazuru. Keramika iz Iznika slavna je po omeđenom crtanju i briljantnim bojama na bijelom premazu ispod glazure. Pojavljuju se sljedeće boje: kobaltnoplava, tirkizna, sivkasta, smaragdnozeleno, ljubičasta, crna i reljefna crvena. Najvažnija iznička boja bila je plava, koja se dobivala iz kobaltnog oksida. Manganov oksid upotrebljavao se za izničku ljubičastu boju, koja je bila u upotrebi samo

⁹ Atasoy / Raby 1994, 121; Stanley 2011, 124-125; Carswell 2006, 33, 41. Na stvaranje jedinstvena stila keramike iz Iznika umnogome je utjecala i proizvodnja kineskog porcelana. Može se reći da su keramički proizvodi iz doba dinastija Yuan (1260-1368) i Ming (1368-1644) predstavljali najbitniju osnovu keramičarske proizvodnje u Izniku (Carswell 2006, 21, 29).

¹⁰ Stanley 2011, 124.

¹¹ Paynter / Okyar / Wolf / Tite 2004, 421.

dvadesetak godina. Reljefna crvena boja bila je i vizantijska tradicija na bijelom posuđu. Upotreba matrica na izničkoj keramici je neosporna, jer postoje tanjiri i bokali koji imaju istu dekoraciju. Nakon nanošenja pigmenta, posude su bile prekrivane prozirnom, bezbojnom glazurom, nakon čega je keramika bila spremna za pečenje na temperaturama od 850°C do 900°C.¹²

Vladavina Sulejmana I označila je i procvat izničke keramike – masivno patronstvo keramičkim radionicama i umjetnicima označilo je i enorman rast ovog tipa proizvoda i njegovu potražnju. Pojedini tipovi rane izničke keramike predstavljaju prototipove kineskog porcelana, što se najbolje očituje u dizajnu i motivima.¹³ Već oko 1520. dolazi do značajnih promjena u proizvodnji keramike iz Iznika. U pogledu tehničke i estetske inovacije dolazi do uvođenja tirkiznoplave boje. Samo po sebi ovo ne izgleda toliko bitno, ali je to bio trend koji je oslobodio keramičare od dotadašnje monohromne šeme i dizajna *Baba Nakkaş* stila.¹⁴ Novi stil nazvan je *Tuğrakeş stil*, čiji su motivi preuzeti sa svitaka i rukopisa na kojima se koristio kao ukras sultanskih monograma.¹⁵ Za ovaj stil koristi se i naziv *Golden Horn ware* stil.¹⁶ Slijedi tirkizno-plavi stil ili *Potter's Style* koji nastaje prema sredini 16. vijeka, kada keramičari iz Iznika, nastavljajući proizvodnju već poznate vrste plavo-bijelog posuđa, dodaju svijetlu i sjajnu tirkiznu boju. Ovaj je dodatak bio popraćen i stilskim promjenama, tako da cvjetovi poput tulipana, zumbula, karanfila i tratinčica ulaze u dekorativni repertoar, prvi put na plavom i tirkiznom posuđu, pa se ovaj stil smatra prethodnikom floralnog, polihromnog naturalizma druge polovine 16. vijeka.¹⁷

¹² Milošević / Topić 2010, 151.

¹³ Carswell 2006, 51-52.

¹⁴ Atasoy / Raby 1994, 76. Za prvu fazu karakteristična je upotreba kobaltneplave boje na bijeloj podlozi. Keramika je monohromno ukrašena. Karakteristični oblici ove faze su veliki tanjiri, zdjele na nozi, viseće lampe, bokali i svijećnjaci. Ukrasi su uglavnom gusti vegetabilni motivi koji se prepleću tvoreći bogatu arabesku.

¹⁵ Pešić 2009, 339; Milošević / Topić 2010, 152.

¹⁶ Carswell 2006, 50. Ime *Golden horn ware* potiče iz činjenice da je najveća količina fragmenata ovoga tipa keramika iskopana na lokalitetu Sirkeci na južnoj obali Zlatnog roga početkom 20. vijeka. Iako nisu tu proizvedeni, naziv je ostao.

¹⁷ Milošević / Topić 2010, 154; Atasoy / Raby 1994, 108, 176, 182.

Damaški stil pojavljuje se 1540-ih, kada iznički majstori svojoj paleti dodaju zelenu boju. Rubne linije motiva izvode se crnozelenom, koja je postala crnom u drugoj polovini vijeka. U ovom se razdoblju pojavljuju sićušne oblačne spone koje vežu lišće ili stabljike te vrlo stilizovano lišće i procvale cvijeće, kao i lišće s rubovima poput pera. Dekorativni repertoar proširio se uvođenjem ružinih pupoljaka i cvjetova, artičoka koje su često prikazane kao stabla, narova, rozeta, vaza, kotlova i motiva riblje krljušti.¹⁸

Engobirani stil (*slipware*) predstavlja skupinu višebojnih keramičkih posuda iz druge polovine 16. vijeka na kojima je upotrijebljena engobna tehnika i posebno prikazuje naturalističke cvjetove. U ovoj tehnici osnova je bila premazana obojenom engobom, često u tonovima crvene ili ljubičaste, te prekrivena prozirnom bezbojnom glazurom. U najranijoj fazi ovog stila, tj. od 1540-ih do 1550-ih, posude je izrađeno u monohromnoj tehnici s bijelom engobom na bijeloj podlozi, dok se plava ponekad koristila kao obris. Do sredine 1570-ih ova je tehnika prošla svoje najbolje razdoblje. U posljednjoj četvrtini 16. vijeka lončari se vraćaju monohromnoj podlozi, ali s detaljima kobaltneplave.¹⁹

Reljefno crveni stil ili polihromni stil javlja se od sredine 16. vijeka do kraja 17. vijeka, a predstavlja najveću i najuspješniju skupinu predmeta proizvedenih u Izniku. Najznačajnija promjena iz 1550-ih je uvođenje reljefne crvene boje za pločice Sulejmanove džamije. Najraniji predmet ukrašen tom bojom je svjetiljka iz 1557.²⁰ Dekorativni repertoar uključuje rascvjetale grane šljive, često predstavljene na velikim dekorativnim površinama, te prirodne cvjetove: nara, karanfila, tulipana. Susreću se motivi lišća nalik na perje ili nazubljenih krajeva, lišće zakrivljeno poput bodježa te veliki geometrijski motivi, zmajevi i harpije, motivi u obliku krljušti riba. Prikazi ptica i životinja također su popularni, dok galije i ostali jedrenjaci ulaze u repertoar krajem vijeka.²¹

¹⁸ Atasoy / Raby 1994, 129; Milošević / Topić 2010, 155.

¹⁹ Milošević / Topić 2010, 155.

²⁰ Carswell 2007, 76.

²¹ Atasoy / Raby 1994; 233, 236; Milošević / Topić 2010, 156.

Keramika iz Iznika s Dobora

U brojnoj keramici osmanskog perioda koja govori o dinamičnom životu na Doboru posebno se ističu bogato dekorisani nalazi keramike iz Iznika. Najbolje očuvan primjerak je mali bokal s bogatom ornamentikom. Ukupno 6 fragmenata pripadaju dijelovima stope s trbuhom, trбуhu i prelazu iz trбуha u vrat bokala (Tab. I, sl. 1, 3-7). Slikanje je izvedeno u plavim i tirkiznim bojama na čistoj bijeloj pozadini. Iznad stope je izvedena posebna traka izvijenih linija, uobičajena na bokalima ovoga tipa. Trбуh je bogato ornamentisan spiralama grančica, pupoljcima i posebno naglašenim listovima i cvjetovima radića. Dijelovi uzane trake na dnu vrata s ornamentom riblje kosti odvajaju po horizontali ukras vrata od ukrasa trбуha. Iako gusto islikana, kompozicija je skladna i dinamična, a boje izvedene precizno.

Ornamentika na bokalima ovoga tipa nastaje već tokom *Golden Horn ware* stila, dok se s upotrebom tirkizne boje masovnije koristi tokom tirkizno-plavog stila ili *The Potter's Style*. Prema stilsko-tipološkim karakteristikama bokal s Dobora može se datovati između 1535. i 1545. Najbliže analogije nalazimo s bokalom s Beogradske tvrđave. S prostora Unutrašnjeg utvrđenja Gornjeg grada u otpadnoj jami pronađen je bokal sličnih stilskih karakteristika datovan u period *Golden Horn ware* stil.²² Na prostoru Mađarske, uglavnom sporadično i fragmentovano, javljaju se nalazi ovoga stila. Fragmenti iz Decs-Ete i Váca datovani su između 1520. i 1540.²³ Bokal iz Britanskog muzeja najbolje ilustruje kompoziciju i kolorit ovoga perioda. Datovan je također između 1535. i 1545.²⁴ Osim na bokalima, motivi se, češće, javljaju na tanjirima i zdjelama,²⁵ kao direktna posljedica imitacije ili kopiranja dekorativnog koncepta s kineskog porcelana. Istom periodu i stilu pripada i fragment poklopca s motivom tulipana (Tab. I, sl. 10). Slikanje je izvedeno u tirkiznoj i plavoj boji. Identičan primjerak fragmentu poklopca s Dobora jest poklopac s Beogradske tvrđave iz Unutrašnjeg utvrđenja Gornjeg grada, koji dopušta i cjelokupnu rekonstrukciju. Simetrično okolo dugmetaste drške, precizno i fino su iscrtani stilizovani tulipani

povijeni u istom smjeru.²⁶ Poklopac je slikan u plavo-bijelom koloritu s dodatkom tirkizne boje.

Najvjerovatnije se tirkizno-plavom stilu može pripisati i jako sitan fragment od zdjele ili bokala s Dobora (Tab. I, sl. 2). Od kompozicije je očuvan dio bijelog cvijeta s tirkiznim kružićem rađen na tamnoplavoj pozadini.

Stilski najinteresantniji fragment keramike iz Iznika pripada polihromnom bokalu (Tab. I, sl. 8). Očuvan je samo fragment trбуha bokala s dijelom kompozicije. Centralni motiv najvjerovatnije, ako je suditi prema fragmentu, zauzimaju stilizovani cvjetovi nara s listovima. Floralna kompozicija uklopljena je u pozadinu koja podsjeća na krljušti ribe. Razgranata paleta boja, od ljubičaste, preko svijetloplave, do kaduljastozele- ne, upravo je karakteristika ovog stila. Na osnovu analogija u stilu fragment se može datovati između 1560. i 1580. Par ulomaka ovoga stila pronađen je u Dubrovniku i datuju se između 1575. i 1580.²⁷

Posljednji ulomak pripada trбуšastoj posudi na nakošenoj niskoj nozi (Tab. I, sl. 9). Najvjerovatnije se radi o manjoj zdjeli. Fragment je nađen na prostoru centralnog dvorišta glavnog tvrđavskog jezgra, prilikom prvih arheoloških istraživanja 1961. Iznad stope izvedena je posebna traka izvijenih tamnozelenih linija. Pojedini autori ovu ornamentiku nazivaju i motivom povezanih naopakih slova "R".²⁸ Iznad ove trake javljaju se motivi cvjetova ili plavih plodova šljive, očuvani samo u detaljima. Kolorit i motiv upućuje na datovanje oko sredine 16 vijeka. Sličan fragment pronađen je na lokalitetu Ružica-grad u Slavoniji, datovan između 1540. i 1560.²⁹

Iako postoje različite vrste keramičkog importa s Orijenta, za sada je ovo prvi nalaz ove vrste.³⁰ Međutim, ovo nije rezultat izolovanosti ovog dijela Osmanskog carstva, već standardne

²² Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 316-317, сл. 4.

²⁷ Milošević / Topić 2010, 156-157.

²⁸ Radić 2015, 62.

²⁹ Radić 2015, 62; Radić / Bojčić 2004, 215.

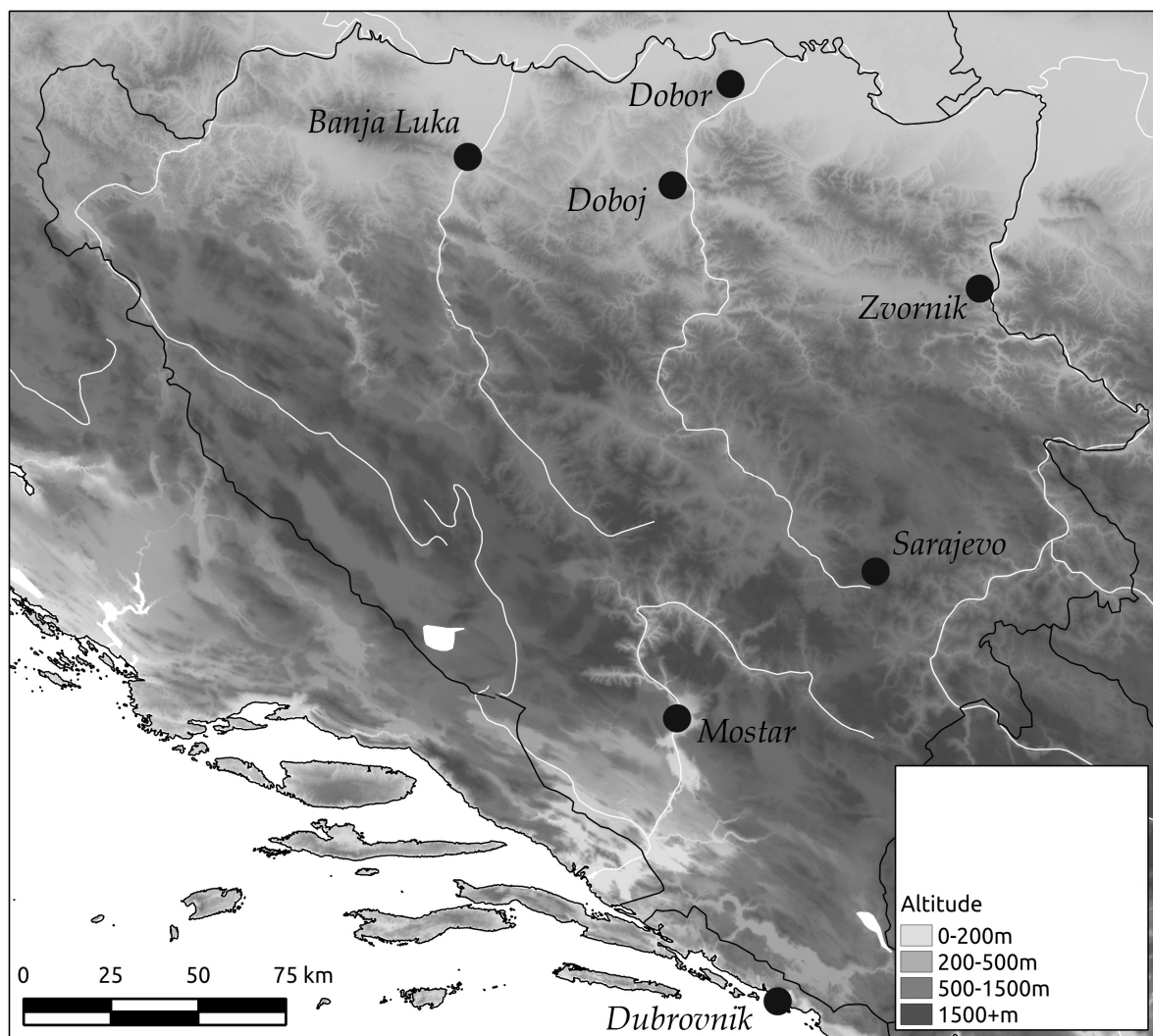
³⁰ Pored izničke produkcije i grad Kutahya također se može pohvaliti izuzetnom proizvodnjom fajansa. U pojedinim radovima spominju se nalazi keramike iz Iznika, bez fotografije ili crteža. Tako se prilikom arheoloških iskopavanja Atik džamije u Bijeljini spominje nalaz keramike iz Iznika (Бабић 2004, 63). Međutim, uvidom u materijal pokazalo se da se radi o dosta poznijoj keramici 18-19. vijeka. Isti autor navodi i nalaz keramike iz Iznika sa Zvorničke tvrđave (Бабић 2003, 122).

²² Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 315-316, сл. 2.

²³ Kovács 2005, 74-75.

²⁴ Atasoy / Raby 1994.

²⁵ Carswell 2006, 53-54.

Sl. 1 Lokacije spomenute u tekstu

prakse nepublikovanja i nepoznavanja keramičkog materijala osmanskog perioda na prostoru Bosne. Razgranata trgovačka mreža zapadnog Balkana sama je nastavak već dobro poznate trase srednjovjekovne trgovine. Neki trgovački putevi su obnovljeni, ali su stvoreni i novi koji su išli ka novim ekonomskim i političkim centrima, poput Sarajeva ili Banja Luke, u 16. vijeku.³¹

³¹ U prilog ovome idu otkriveni ostaci karavan-saraja iz 16. vijeka s lokaliteta Hanište u Banja Luci, u čijoj je blizini između ostalog pronađena i ostava novca s monetama španskih vladara Filipa II (1556–1598), Filipa III (1598–1621), dubrovačkim dinarićima, osmanskim akćama Mustafe I (1617–1618), Murata IV (1623–1640), poljskim groševima kralja Wladislava VII (1490–1516), zatim monetama Sigismunda II, Sigismunda III, Stefana Batorija i Matije II (1612–1619). Raznovrsnost novca pokazuje razgranatu trgovačku mrežu i protok robe, ljudi i ideja tokom 16-17. vijeka na zapadnom Balkanu (Graljuk 1985, 185-186).

Shodno tome, može se i očekivati da najveća koncentracija importa bude u ovim gradovima, koji upravo u tim periodima doživljavaju svoj procvat.

Distribucija izničke keramike

Najbrojnija grupa izničke keramike na centralnom Balkanu pronađena je prilikom istraživanja Beogradske tvrđave. Iako se u najvećem broju radi o fragmentovanim nalazima, oni se po svojim osobinama razlikuju od ostalog importovanog posuđa tog doba.³² Najstariji fragment pripada *Baba Nakkaş* stilu i potiče iz zapadnog po-

³² Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 313; Биќић 2003, 13; Роповић, Биќић 2004, 142.

dgrađa Beogradske tvrđave.³³ Primjerak je mogao biti importovan i tokom posljednje decenije Ugarske uprave nad Beogradom. Pojava izničke keramike *Baba Nakkaş* stila na tvrđavama Bač³⁴ ili Fetisalam³⁵ govori o jako brzom širenju ove vrste keramike neposredno poslije turskih osvajanja. Osim toga, kao i slučaju Dobora, riječ je o strateški značajnim vojnim mjestima prema Ugarskoj koja poslije svojih osvajanja dobijaju novu osmansku vojnu i civilnu upravu koja već ima formirane svoje estetske navike prema orijentalnim modelima, pa tako i keramika iz Iznika postaje dio tih navika. Nije neočekivano da su i utvrđenja s vojnim garnizonima, pored velikih gradskih centara, ulazila u mrežu trgovine orijentalnom keramikom.³⁶ Upotreba fajansa nastavila se i tokom sljedećih generacija pa, shodno tome, najveći broj nalaza pripada *Golden Horn ware* stilu, tirkizno-plavom stilu, a rjeđe damaškom ili polihromnom stilu.³⁷

Najveći broj podataka o uvozu orijentalne keramike na Balkanu u 16. i 17. vijeku potiče iz Dubrovačkog arhiva, u serijama *Diversa Cancellariae*, *Diversa Notariae* i *Testamenta Notariae*. Podaci se javljaju u popisu inventara dubrovačkih domova i trgovina, kao rezultat široko razvijene trgovine Republike s Osmanskim carstvom.³⁸

Predmeti uvezeni iz Carigrada svakako su se svojom fakturom, oblikom i načinom ukrašavanja razlikovali od ostalih posuda u jednom dubrovačkom domaćinstvu.³⁹ Trgujući po osmanskoj teritoriji, Dubrovčani su kupovali i donosili u Dubrovnik proizvode osmanskog zanatstva. Članovi dubrovačkih kolonija, boraveći duže vrijeme u osmanskim gradovima, prihvatili su običaje lokalnog stanovništva, a inventar svojih kuća bogatili predmetima osmanskog zanatstva. Pojedini predmeti osmanske provenijencije po smrti vlasnika preneseni su u Dubrovnik. Također, i osmanske birokrate darivale su dubrovačke trgovce i diplomate proizvodima visoke zanatske i umjetničke vrijednosti. Pored standardne robe za prodaju, Dubrovčani su donosili i lične predmete u vidu odjeće, nakita, namještaja, po-

krivača. Taj neprekidan kontakt s osmanskim i orijentalnim predmetima mogao je da učestvuje i u kreiranju ličnih ukusa ili da utiče na lokalne zanatlije.⁴⁰ Sitna roba s Bliskog istoka i osmanskog Balkana za potrebe dubrovačke kuće javlja se gotovo bez zastoja, tj. od perioda 16. vijeka do 1667. kada, poslije obnove grada od velikog potresa, u širokom zamahu počinje period baroka, a ukus i potrebe građana za orijentalnim predmetima su u opadanju.⁴¹

Prema inventaru iz 1565, u kome su popisane stvari iz dućana i kuće dubrovačkog trgovca Sumičića, koji je poslovaio i u Budimu, vidi se da je u njegovom pokućstvu korišteno i tursko posuđe od majolike (*vn bucale di maiolica Turchesco, dua piatti di Maiolica alla Turchesca*).⁴² Kultura stanovanja u Dubrovniku 16. i 17. vijeka imala je kosmopolitski karakter. Dubrovnik je u to vrijeme vršio ulogu trgovačkog posrednika između Istoka i Zapada i veliki broj predmeta stranog porijekla koji se javljaju u dubrovačkim kućama odraz je tog poslovanja.⁴³ Upravo taj kosmopolitski karakter Republike potvrđen je i arheološkim iskopavanjima u gradu. Direktno svjedočanstvo o upotrebi orijentalne keramike u Dubrovniku potvrđeno je tokom arheoloških iskopavanja benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela i lokaliteta kula Gornji ugao. Ulomci keramike iz Iznika pronađeni su u nasipnim slojevima na lokalitetu kula Gornji ugao, dok oni iz Benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela potiču iz nekoliko nasipnih i zemljanih slojeva iz sonde u zapadnom i južnom vrtu samostanskog kompleksa.⁴⁴

Ulomci ove luksuzne keramike pronađeni na oba lokaliteta govore o vrlo visokoj kupovnoj moći Dubrovčana u 16. vijeku te o njihovim izvrsnim trgovačkim vezama s Italijom, Španijom i Osmanskim carstvom. Republika doživljava procvat u 16. vijeku kada se uspostavljaju šire trgovačke veze s Osmanskim carstvom. Dubrovčani već imaju uspješne trgovačke kontakte i u

³³ Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 314.

³⁴ Нађ 1961, 95.

³⁵ Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 315.

³⁶ Isto, 321.

³⁷ Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 315; Vikić 2007, 518.

³⁸ Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 312.

³⁹ Isto, 313.

⁴⁰ Ovo potvrđuju pisani izvori, tj. podaci o inventaru dubrovačkih domova gdje se, pored predmeta orijentalnog porijekla, spominju i predmeti rađeni na orijentalni način.

⁴¹ Han 1956/1957, 116.

⁴² Han 1956/1957, 123.

⁴³ Han 1956/1957, 134; Filipović 1951, 58.

⁴⁴ Milošević / Topić 2010, 148.

balkanskom zaleđu, s kojim su povezani brojnim karavanskim putevima.⁴⁵

Također, nalazi tovara potopljenog broda s lokaliteta Pličina sv. Pavao kod ostrva Mljet najbolji su indikator trgovačkih veza orijentalnog istoka i Dubrovačke republike – sve ono što smo znali iz pisanih izvora, sad je potvrđeno i konkretnim nalazima. Bogatstvo tovara nije u njegovom kvantitetu, već u izboru robe, koja nesumnjivo pokazuje porijeklo tovara, i očuvanosti robe, jer je jedan djelić istorije zaustavljen, prekinut katastrofalnom nesrećom i ta nesreća nam je pokazala dio svakodnevnih trgovačkih veza s Orijentom. Od ukupnog keramičarskog inventara koji je pronađen na lokalitetu, 21 posuda pripada orijentalnim keramičarskim radionicama, od kojih njih 14 pripada izničkoj radionici. Tipološki su među nalazima keramike iz Iznika najzastupljeniji tanjiri, zdjele i vrčevi.⁴⁶

Teško je reći kakav je utisak orijentalna keramika ostavljala na hrišćansku populaciju Evrope, posebno u regijama koje su se našle na granici moćnog carstva. Ako je suditi prema nalazima iz Mađarske, orijentalni import došao je prije osmanskih osvajanja. Najraniji primjerci pripadaju keramici iz Iznika 1520–1530. i, kako ističe G. Kovács, rezultat su uskih političkih i komercijalnih veza kralja Jovana Zapolje s osmanskim dvorom.⁴⁷ Najznačajnija kolekcija izničke keramike potiče s Budima. Budim nije bio samo sjedište Budimskog vilajeta već centar cijele mađarske teritorije pod osmanskom upravom. Osmanska vojska 1541. osvojila je Budim i u narednim godinama postaće najznačajniji trgovački centar u ovom dijelu carstva. Arheološka iskopavanja na prostoru kraljevskog dvora na Budimu počela su 1940. i traju do današnjih dana. Nalazi izničke keramike s ranih iskopavanja pripadaju *Golden Horn ware*, damaškom i rodos stilu.⁴⁸ Novija iskopavanja u posljednjih par decenija otkrila su i veliku količinu keramike koja može biti klasifikovana u takozvani plavo-bijeli stil ili *Budakalász* grupu.⁴⁹

⁴⁵ Milošević / Topić 2010, 149; Pešić 2009, 348.

⁴⁶ Pešić 2009, 338.

⁴⁷ Kovács 2010, 781; Gerelyes 2008, 68; Kovács 2005, 70, 83. U prilog ovome idu i nalazi keramike *Baba Nakkaş* stila iz Višegrada (Kovács 2005, 81).

⁴⁸ Kovács 2005, 69; Bencze, Papp 2004, 40.

⁴⁹ Katalin 2007, 242; Katalin 2013, 191.

U ostalim dijelovima carstva iznička keramika se ne javlja u tako velikom broju kao na Budimu.⁵⁰ Nalazi s Budima pokazuju najširi hronološki dijapazon keramičkih tipova koji su upotrebljavani.

Početak 17. vijeka upotreba keramike iz Iznika opada.⁵¹ Jedina novina je da među orijentalnim materijalom s početka 17. vijeka počinje pojava importovanog kineskog porcelana i njegove kvalitetne persijske imitacije.⁵² Ako je suditi prema pisanim izvorima, lokalna hrišćanska populacija nije koristila proizvode izničkih radionica. Mađarsko plemstvo ipak je radije pratilo evropske modne trendove druge polovine 16. vijeka. Upotreba keramike, iz Iznika prema pisanim izvorima i arheološkim dokazima, pronađena je isključivo u kućama ugledne osmanske vlastele.⁵³

I na prostoru Rumunije orijentalna keramika samo je djelimično publikovana.⁵⁴ Pored keramike iz Iznika, primjećuje se nešto veći import keramike iz Kutahye, posebno malih šoljica za kafu.⁵⁵ Iskopavanja u istorijskom jezgru Temišvara otkrila su brojne objekte koji odražavaju svakodnevne navike muslimana koji su živjeli u periodu osmanske uprave.⁵⁶ Pored proizvoda osmanskih radionica, i kineski proizvodi bili su poznati i traženi. Raznolikost osmanskog keramičkog materijala i kineskog porcelana pokazatelj je sklonosti i visokih materijalnih mogućnosti imućnih porodica daleko na sjeveru. Pored toga, orijentalni import mijenjao je navike i prilagođavao se novim običajima, poput ispijanja kafe.⁵⁷ U 18. vijeku islamske radionice iz Iznika, Damaska, Shiraza, Kirmana i Isfahana našle su novog jakog konkurenta u kineskim radionicama. Iz tog su se razloga radionice na teritoriji Osmanskog carstva fokusirale i na druge socijalne grupe osim plemstva kao potencijalne klijente, nudeći imitacije kineskog porcelana. Persijske radionice rade vrijedne imitacije porcelana koji je postao jako konkurentna roba na prostoru osmanskog Balkana i sjevernije.⁵⁸

⁵⁰ Kovács 2005, 73-74.

⁵¹ Gerelyes 2008, 68.

⁵² Katalin 2012, 156.

⁵³ Gerelyes 2008, 67.

⁵⁴ Tănase / Dinu 2015, 72; Dinu 2011, 140-144.

⁵⁵ Dinu 2009, 324.

⁵⁶ Tănase / Dinu 2015, 87.

⁵⁷ Dinu 2009, 330.

⁵⁸ Tănase / Dinu 2015, 87.

Osim osmanskih imućnih porodica u gradskim centrima i tvrđavama, orijentalna keramika našla je svoje mjesto i u okviru manastirskih kompleksa na Balkanu. Upravo su manastiri u 16. vijeku nastavili srednjovjekovnu tradiciju uvoza majolike i konzumiranja pića i hrane iz luksuznih trpeznih setova. Ovoj grupi se sada mogu pripisati i nalazi iz orijentalnih radionica. Svojom raskošnom formom ističe se nalaz bogato dekorisanog izničkog bokala iz manastira Studenice Hvostanske. S obzirom na to da je očuvan u cijelosti, po svojoj dekoraciji hronološki pripada periodu između 1590. i 1600.⁵⁹ Drugoj polovini 16. vijeka pripada fragment zdjelice zaobljenih zidova pronađen prilikom arheoloških iskopavanja manastira Tronoša kod Loznice,⁶⁰ dok M. Bajalović Hadži-Pešić spominje i fragment keramike iz Iznika i iz manastira Kastaljan.⁶¹ Muzej u Osijeku posjeduje manju kolekciju keramike iz Iznika koja potiče s iskopavanja starog franjevačkog samostana – svi primjerci pripadaju poznijem razdoblju izničke produkcije poslije 1560.⁶² Također, ovoj grupi pripadaju i nalazi s već spomenute lokacije benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela u Dubrovniku.⁶³

Zaključna razmatranja

Osmanlije su imale strast za luksuzne stvari, predmete ukrašene s prefinjenošću, koji su ukazivali na prosperitet i ugled u društvu. Posebno mjesto u definisanju tog prestiža pripada luksuznim importovanim predmetima. Ti su se predmeti po svom kvalitetu i načinu izrade razlikovali od lokalnih predmeta. Keramika iz Iznika, zbog svoje izuzetne dekorativnosti i kvaliteta, bila je simbol prosperiteta, prestiža, trgovačkih veza, ali je prije svega bila odraz duha prestonice i pripadnici vodećih staleža trudili su se da imitiraju život velikih gradova. Ova keramika ne samo da pomaže u arheološkoj hronologiji već može biti korisna i u definisanju socijalnog identiteta onih koji je koriste. Može se pretpostaviti da su domovi u kojima je nađena ova vrsta keramike

⁵⁹ Bajalović Hadži-Pešić 1976, 77-78.

⁶⁰ Bajalović Hadži-Pešić 1984, 322.

⁶¹ Isto, 325.

⁶² Horvat / Biondić 2007, 15.

⁶³ Milošević / Topić 2010, 148.

pripadali istaknutim ličnostima lokalne osmanske društvene hijerarhije.

Nakon osmanskih osvajanja došlo je do transformacije srednjovjekovnog grada u nove urbane centre prilagođene tekovinama islamske civilizacije.⁶⁴ Osobenost tih gradova bila je planska gradnja, s monumentalnim islamskim građevinama, vodovodima, velikim čaršijama, obrazovnim i privrednim institucijama i hanovima.⁶⁵ Pored osnivanja novih orijentalnih gradova, život je nastavljan i na srednjovjekovnim tvrđavama, posebno onim koje su se našle na granici carstva i važnim trgovačkim čvorištima. Dobor nije predstavljao tipičnu tvrđavu s isključivo vojnom posadom. Brojni nalazi nakita, raznovrsne keramike, alata i koštanih predmeta govore o aktivnom i dinamičnom životu različitih socijalnih skupina u tvrđavi, ali i u neposrednoj okolini.

Za nalaze s Dobora teško je reći da li su odraz trgovine preko Dubrovnika, Sarajeva ili s istočnim centrima poput Beograda, ili pak možemo govoriti o nekom obliku diplomatskog darivanja. Tokom 15–16. vijeka praksa darivanja diplomatskih darova bila je ustaljena i već poznata praksa osmanskog dvora.⁶⁶ Naročit značaj u procesu darivanja imao je odnos porta-vojska, posebno u ratnim vremenima. Krajem 16. vijeka za vrijeme Dugog rata (1593–1606), iz beogradske riznice za Istanbul je upućena pošiljka od preko pedeset različitih predmeta koju je trebalo razdijeliti vojsci poslije pohoda. Između ostalog, u popisu stvari javlja se i porcelan (*fağfürî kavanoş*).⁶⁷

⁶⁴ Zlataar 2013, 135.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Reindl Kiel 2015, 96-97. Posebno su brojni podaci o darivanju Husrev-bega za vrijeme stolovanja u Bosni. Husrev-beg je 1531. darovao sekretaru Mletačke republike Danielu de Lodoviciju konja s opremom, dva korištena tepiha, buzdovan i kožnu pljosku. Kapetan Zadra Vicenzo Zantani darivan je sličnim darovima: konj, luk sa strijelama i tepih. Darivanja Husrev-bega imala su tradiciju i prije ovoga – već 1525. Husrev-beg je slao izaslanstvo Mletačkom vijeću deseterice s "varvarskim ili turskim konjima" (*cavallo barbaro overo turco*). U oktobru 1528. izaslanici Husrev-bega darovali su psa i srebrnu kutiju s amblemom pape Klementa VII s ostacima svetog raspeća. Zauzvrat je *Signoria* investirala 500 dukata u dijamantima kao odgovor svojim susjedima u Bosnu. Po dolasku na dužnost, guverneri pograničnih provincija slali su darove svojim susjedima. U decembru 1527. izaslanstvo hercegovačkog paše poslalo je za Veneciju dva raskošna konja, dva jastreba, dva luka, dva buzdovana i četiri nova turska tepiha (Reindl Kiel 2015, 101-102).

⁶⁷ Катић, Амедоски 2016. 135, 141.

Međutim, opticaj ove keramike kroz skoro pola vijeka dokaz je o značaju Dobora u kontekstu regionalne trgovine ne samo keramike već i ostalih zanatskih i privrednih dobara. Odmah po osvajanju Husrev-beg je u tvrđavu smjestio posadu od 40 čuvara koji su ovamo došli iz Šapca. Prvi poznati dizdar Dobora bio je Muhjudin aga do 1587. Naslijedio ga je njegov sin Jusuf-aga, koji je tu dužnost vršio do 1610. Njega je naslijedio njegov sin Aga Dede, učen čovjek koji se rodio u Doboru i ostavio njegov opis. U njegovom djelu koje je nastalo 1622–1623. navedena su imena svih dizdara od 1536. do 1623. godine.⁶⁸ Ovo su samo neki od oskudnih istorijskih podataka koji govore o Doboru u ranim godinama osmanske uprave i mogućim osobama koje su koristile ovu vrstu keramike.

Summary

Iznik pottery from Dobor

The Ottoman Empire was one of the most powerful and longest imperial system in history. During its long existence it comprised territories in the Middle East, North Africa, South East Europe and the Balkans. Our study will focus on the finds of luxurious Iznik pottery from Dobor fortress in northern Bosnia. During the 15th and the 16th century Dobor was one of the most important fortress in defense system of Bosnian and Hungarian kingdom, and one of the last Christian stronghold in the northern Balkan. After the Turkish conquest (1536) it became a part of Sanjak of Bosnia and important place in the new trading with the Mediterranean south and Balkans. The finds of Iznik pottery is the most explicit example of cultural contacts in the archaeological context. The earliest traces of imported Iznik pottery belong to blue-and-white style. The forms included footed bowls, jars and covers. Most of these fragments are found in tower and likely belong to part of household inventory of military commander, Dobor bey. Imported Iznik pottery comes as part of standard caravan trade, probably over Dubrovnik, as well-known intermediary. These fragments represent the only known finds of this type pottery from Bosnia and Herzegovina.

⁶⁸ Kreševljaković 1953, 21; Bojanovski 1981, 28.

Bibliografija

- Atasoy, N. / Raby, J.* 1994, Iznik: The pottery of Ottoman Turkey, London 1994.
- Бабић, М. 2004, Резултати археолошких истраживања Атик цамије у Бијељини, Гласник УМРС 2004, 48-70.
- Бабић, М. 2003, Резултати првих археолошких ископавања на Зворничкој тврђави 1998. Гласник УМРС 2003, 109-130.
- Бајаловић Хаџи-Пешић, М. 1976, Керамика, у: Кораћ, В. (ур.), Студеница Хвостанска, Београд 1976, 69-80.
- Бајаловић Хаџи-Пешић, М. 1984, Налази турске керамике из Изника у Србији, у: Самарџић, Р. / Хан, В. (ур.), Градска култура на Балкану (XV–XIX век), Зборник радова, САНУ, Балканолошки институт, Посебна издања, књ. 20, Београд 1984, 311-329.
- Bencze, Z. / Papp, A.* 2004, Török kerámia egy dísz téri Sziklagödör Feltárásából, Budapest Régiségei XXXVIII 2004, 35-41.
- Bikić, V.* 2007, The early Turkish stratum on the Belgrade Fortress, in: Uysal, A. O. / Witte-Orr, J. (ed.), Çanak. Late antique and medieval pottery and tiles, Byzas 7, 2007, 515-522.
- Бикић, В. 2003, Градска керамика Београда (16–17. век), Археолошки институт, Посебна издања књ. 39, Београд 2003.
- Bojanovski, I.* 1981, Dobor u Usori (Rezultati arheoloških istraživanja 1969–1973), Naše starine XIV-XV, Sarajevo 1981, 11-38.
- Carswell, J.* 2006, Iznik pottery, British museum press, London 2006.
- Truhelka, Č.* 1904, Naši gradovi. Opis najljepših srednjovječnih gradova Bosne i Hercegovine, Bosanska Pošta, Sarajevo 1904.
- Dimu, N.* 2011, Ceramica otomana descoperita in București (2007–2009), u: Mănucu Adameșteanu, Gh. (ed.), O jumătate de veac în slujba istoriei Bucureștilor, București 2011, 140-159.
- Dimu, N.* 2009, Ceramică otomană descoperită în Dobrogea, Pontica 42, Constantza 2009, 323-345.
- Filipović, N.* 1951, Nekoliko dokumenata o trgovini za vrijeme turske vladavine u našim zemljama, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, Sarajevo 1951, 57-81.
- Gerelyes, I.* 2008, Types of oriental pottery in archaeological finds from the 16th and 17th centuries in Hungary, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest 2008, 65-76.
- Graljuk, B.* 1985, Banja Luka / Hanište. Ranoturški karavan saraj, Arheološki pregled, Beograd 1985, 185-186.

- Han, V. 1956/57, Orijentalni predmeti u renesansnom Dubrovniku, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom VI–VII, Sarajevo 1956/57, 115–137.
- Horvat, I. / Biondić, R. 2007, Keramika i staklo 17. i 18. stoljeća iz starog Franjevačkog samostana, Muzej Slavonije, Osijek 2007.
- Јашаревић, А. 2015, Тврђаве на Босни, Музеј у Добоју, Добој 2015.
- Катић, Т. / Амедоски, Д. 2016, Дарови за османску војску: прилог историји материјалне културе Београда у 16. веку, Гласник Етнографског института LXIV, Београд 2016, 133-149.
- Katalin, É. 2013, Törökkori díszkerámiák Budapest-Víziváros területéről, Budapest Régiségei XLVI, Budapest 2013, 187-195.
- Katalin, É. 2012, Újabb török kori díszkerámiák Budapest-Víziváros területéről, Budapest Régiségei XLV, Budapest 2012, 151-159.
- Katalin, É. 2007, Török kori fajanszok a Víziváros területéről, Budapest Régiségei XLI, Budapest 2007, 239-247.
- Kreševljaković, H. 1953, Stari bosanski gradovi, Naše starine, Sarajevo 1953, 7-45.
- Kovács, G. 2010, A magyarországi oszmán-török régészet új eredményei: áttekintés a Dráva menti kutatások kapcsán, u: Benkő, E. / Kovács, G. (ur.), A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon, Budapest 2010, 757-782.
- Kovács, G. 2005, Iznik Pottery in Hungarian Archaeological Research, u: Gerelyes, I. (ed.), Turkish Flowers-Studies on Ottoman Art in Hungary, Hungarian National Museum, Budapest 2005, 69-86.
- Kovács, G. 2003, Jegyzetek a kanizsai vár 16-17. századi kerámialeleteihez, Zalai Múzeum, Zalaegerszeg 2003, 155-166.
- Milošević, B. / Topić, N. 2010, Dubrovački nalazi keramike iz Iznika, Starohrvatska prosvjeta, Split 2010, 147-170.
- Нађ, Ш. 1961, Тврђава Бач – Резултати археолошких истраживања 1958. и 1959. године, Рад Војвођанских музеја 10, 1961, 89-115.
- Paynter, S. / Okyar, F. / Wolf, S. / Tite, M. S. 2004, The production technology of Iznik pottery – A reassessment, Archaeometry, University of Oxford 2004, 421-437.
- Pešić, M. 2009, Keramički materijal iz Iznika i ostalih orijentalnih radionica sa lokaliteta Pličina sv. Pavao pored otoka Mljeta, u: Bekić, L. (ur.), Jurišićev zbornik, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb 2009, 338-349.
- Popović, M. / Bikić, V. 2004, Kompleks srednjovekovne mitropolije u Beogradu, Arheološki institut, Posebna izdanja, knj. 41. Beograd 2004.
- Radić, M. 2015, Osijek i šira okolica u osmanskom periodu, Muzej Slavonije, Osijek 2015.
- Radić, M. / Bojčić, Z. 2004, Srednjovjekovni grad Ružica, Muzej Slavonije, Osijek 2004.
- Reindl Kiel, H. 2015, Ottoman Diplomatic Gifts to the Christian West, in: Born, R. / Dziewulski, M. (ed.), The Ottoman Orientin Renaissance Culture, Kraków 2015, 95-118.
- Stanley, T. 2011, Iznik ceramics between Asia and Europe, 1470s – 1550s, Arts of Asia Vol. 41, Wan Chai 2011, 123-133.
- Šabanović, H. 1982, Bosanski pašaluk, Svjetlost, Sarajevo 1982.
- Tănase, D. / Dinu, N. 2015, Faianță și porțelan din epoca otomană descoperite în Timișoara, străzile Lucian Blaga, Enrico Caruso și Radu Negru (campania 2014), Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 66, Bucharest 2011, 69-96.
- Zlatař, B. 2013, Balkanski grad u osmanskom periodu (XV i XVI stoljeće), Godišnjak CBI 42, Sarajevo 2013, 135-140.

Katalog

Ulomak trbušastog bokala na nakošenoj niskoj nozi. Presjek prljavobijel, iznutra bjeličasta caklina. Dno trbuha oslikano tamnoplavom trakom ispunjeno motivom povezanih naopakih slova "R". Iznad bogato oslikani motivi cvjetova i listova radića u plavim i tirkiznim tonovima. Tab. I, sl. 1.
Dimenzije: širina 10 cm, visina 10 cm.

Ulomak posude nepoznatog oblika. Očuvan samo fragment, najvjerojatnije trbuha, s motivom bijelog cvijeta s tirkiznim kružićem u sredini, rađeno na tamnoploj pozadini. Tab. I, sl. 2.
Dimenzije: dužina 2,3 cm.

Ulomak od istog bokala s motivima cvjetova i listova radića u plavim i tirkiznim tonovima. Očuvani dio pripada prelazu iz trbuha u vrat bokala. Tab. I, sl. 3.
Dimenzije: širina 4,2 cm, visina 3,7 cm.

Ulomak od istog bokala s motivima cvjetova i listova radića u plavim i tirkiznim tonovima. Očuvani dio pripada prelazu iz trbuha u vrat bokala. Tab. I, sl. 4.
Dimenzije: širina 6,5 cm, visina 4,5 cm.

Ulomak od istog bokala s motivima cvjetova i listova radića u plavim i tirkiznim tonovima. Očuvani dio pripada prelazu iz trbuha u vrat bokala. Tab. I, sl. 5.
Dimenzije: širina 4,6 cm, visina 4 cm.

Ulomak od trbuha istog bokala s motivima cvjetova radića u plavim tonovima. Tab. I, sl. 6.
Dimenzije: širina 5,2 cm, visina 2 cm.

Ulomak stope bokala s motivom povezanih naopakih slova "R". Tab. I, sl. 7.

Dimenzije: širina 4,7 cm, visina 1,7 cm.

Ulomak trbuha od polihromnog bokala. Centralni motiv zauzima stilizovani cvijet nara s listovima. Floralna kompozicija uklopljena je u pozadinu koja podsjeća na krljušti ribe. Razgranata paleta boja od ljubičaste, preko svijetloplave, do kaduljastozelene upravo je karakteristika ovog polihromnog stila. Tab. I, sl. 8.

Dimenzije: širina 4 cm, visina 5,5 cm.

Ulomak trbušastog bokala na nakošenoj niskoj nozi s motivom povezanih naopakih slova "R". U malom očuvanom dijelu trbuha vidljiva kompozicija okruglih plavih cvjetova. Tab. I, sl. 9.

Dimenzije: širina 6 cm, visina 2 cm.

Ulomak kružnog poklopca s motivima povijenih tulipana. Slikanje izvedeno u plavim i tirkiznim tonovima. Tab. I, sl. 10.

Dimenzije: širina 2,6 cm, visina 1,5 cm.

Tab. 1.